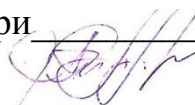

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА
Кафедра права, філософії, політології**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Протокол № 1 від «25» серпня 2023 р.

Завідувач кафедри _____ проф. Чорний О.О.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«СОЦІОЛОГІЯ ПОЛІТИКИ»

Галузь знань – 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність – 054 Соціологія

Освітній ступінь – бакалавр

Форма навчання – денна

Форма підсумкового контролю – екзамен

2023-2024 навчальний рік

Робочу програму розглянуто і схвалено на засіданні кафедри права, філософії та політології.

Протокол № 1 від 25 серпня 2023 р.

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: к. політ. н., доцент, Костирев А. Г.

Мова навчання – українська

1. ОПИС ТА ПРЕДМЕТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Обсяг навчальної дисципліни (денна форма)
Статус навчальної дисципліни: нормативна	Загальна кількість годин: 120 Шифр та назва спеціальності: 054 Соціологія Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки
Рік підготовки: 4 Семестр: 8	Лекції (теоретична підготовка): 24 Практичні: 16
Кількість кредитів ECTS: 4	Самостійна робота: 80 Вид контролю: екзамен

Мета дисципліни – формування у студента системи соціологічного знання щодо тенденцій розвитку та функціонування політичної сфери суспільства.

Основними завданнями при вивченні дисципліни є:

- оволодіння, вільне оперування професійною термінологією;
- надання глибоких теоретичних знань у галузі соціології політики як галузевої соціологічної теорії;
- виявлення специфічних рис та предмету дослідження;
- розкриття актуальних проблем соціології політики;
- сприяння формуванню соціо-політичного мислення, розумінню специфіки соціо-політичного підходу до аналізу соціальних процесів та явищ.

Очікувані результати навчання

Загальні компетентності

ЗК01. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК03. Здатність працювати у команді.

ЗК04. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК05. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

ЗК06. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК07. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК08. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК09. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

ЗК10. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК12. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності

СК01. Здатність оперувати базовим категоріально-понятійним апаратом соціології.

СК02. Здатність до опанування та використання основних класичних та сучасних соціологічних теорій.

СК03. Здатність аналізувати соціальні зміни, що відбуваються в Україні та світі в цілому.

СК06. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

СК07. Здатність презентувати результати соціологічних досліджень для фахівців і нефахівців.

СК08. Здатність дотримуватися у своїй діяльності норм професійної етики соціолога.

Програми результати навчання

РН01. Використовувати понятійний апарат соціології в освітній, дослідницькій та інших сферах професійної діяльності.

РН02. Розуміти історію розвитку соціології, її сучасні концепції та теорії, основні проблеми.

РН03. Застосовувати положення соціологічних теорій та концепцій до дослідження соціальних змін в Україні та світі.

РН04. Пояснювати закономірності та особливості розвитку і функціонування соціальних явищ у контексті професійних задач.

РН06. Ефективно використовувати різні ролі (зокрема організатора, комунікатора, критика, генератора ідей, виконавця тощо) у команді в процесі вирішення фахових задач.

РН08. Обґрунтовувати власну позицію, робити та аргументувати самостійні висновки за результатами досліджень і аналізу професійної літератури.

РН11. Презентувати результати власних досліджень для фахівців і нефахівців.

РН12. Знати та дотримуватися етичних норм професійної діяльності соціолога.

2. ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ

Тематичний план

Назва змістових модулів і тем	кількість годин					
	денна форма					
	разом	в тому числі				
		лек.	пр.	лаб.	інд.	срс
1	2	3	4	5	6	7
Модуль 1.						
Тема 1. Теоретичні аспекти соціології політики.	10	2				8
Тема 2. Соціологія політики та її інститутів.	10	2	2			6
Тема 3. Соціологія влади.	10	2	2			6
Тема 4. Соціологія держави.	10	2	2			6
Тема 5. Соціологія соціальної системи суспільства та суспільного порядку.	10	2				8
Тема 6. Політика як соціальний феномен.	10	2	2			6
Разом за модуль	60	12	8			40
Модуль 2.						
Тема 7. Соціології нерівності та стратифікації	10	2				8
Тема 8. Соціологія політичних партій та політичних систем.	10	2	2			6
Тема 9. Соціологія політичної поведінки	10	2	2			6
Тема 10. Соціологія політичної еліти та політичного лідерства.	10	2	2			6
Тема 11. Політична соціалізація.	10	2				8
Тема 12. Політичний аналіз та прогнозування.	10	2	2			6
Разом за модуль	60	12	8			40
Всього	120	24	16			80

3. КОРОТКИЙ ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Теоретичні аспекти соціології політики

Становлення соціології політики як окремої галузі соціологічного знання. Предмет соціології політики. Категорії політичної соціології. Категорія функціонування політичного життя. Категорії розвитку. Методи соціології політики. Завдання політичної соціології. Функції соціології політики: світоглядна, пізнавальна, виховна, практично-політична.

Тема 2. Соціологія політичної системи та її інститутів

Поняття, структура політичної системи. Функції політичної системи. Модулі функціонування політичних систем. Типологія політичних систем. Типи політичних систем у посттоталітарних системах.

Тема 3. Соціологія влади

Визначення поняття «влади». Характеристика поняття. Види влади, структура влади. Мотиви підкорення та ресурси політичної влади. Принципи організації і функціонування політичної влади. Сучасні концепції природи влади: біологічна, психологічна, раціоналістична, ірраціональна, соціокультурна, теологічна. Джерела влади. Владні відносини та її види.

Тема 4. Соціологія держави

Поняття “соціологія держави”. Концепції походження держави. Ознаки держави. Функції держави. Форми сучасної держави: форми державного правління, форми державного устрою. Соціальне середовище і механізм функціонування правової держави. Принципи правової держави і громадянського суспільства.

Тема 5. Соціологія соціальної системи, суспільства та суспільного порядку

Визначення соціальної системи. Політична система суспільства. Поняття суспільного порядку: інститути та організації. Порядок відкритого доступу. Чинники короткочасної стабільності. Чинники довгочасної стабільності. Теорії соціальних систем: над індивідуальна, духовна реальність Е. Дюркгейма, взаємодія людей, як продукт соціальних дій (М. Вебер), сукупність відносин та зв’язків між людьми (К. Маркс).

Тема 6. Політика як соціальний феномен.

Визначення політики як суспільного явища. Етимологія терміну “політика”. Визначення політики з точки зору її функціональності та сприйняття на побутовому рівні. Походження та значення політики. Призначення політики.

Тема 7. Соціологія нерівності і стратифікації

Феномен нерівності. Феномен соціальної стратифікації. Основні стратифікаційні теорії та їх критерії у працях Л. Гумпловича, Г. Моска, В. Парето, М. Вебера. Структура соціального простору. Соціальний простір в теорії Н. Бурдьє.

Тема 8. Соціологія політичних партій та політичних систем

Поняття “політична партія”. Види, ознаки політичних партій. Функції політичних партій. Основні тенденції в розвитку політичних партій. Методи і форми впливу партій на політичне життя. Види політичних систем. Партійні об’єднання та політичні блоки. Партійні системи сучасної України. Особливості становлення і тенденції розвитку.

Тема 9. Соціологія політичної поведінки

Сутність та основні види політичної поведінки. Електоральна поведінка. Політична участь як особлива сфера політичної діяльності. Види традиційної політичної участі, політична активність. Різні підходи до розуміння політичної поведінки. Основні соціологічні теорії електоральної поведінки.

Тема 10. Соціологія політичної еліти та політичного лідерства

Генеza розвитку політичних еліт. Основні соціологічні підходи до аналізу політичних еліт: класична теорія еліт, демократичний елітизм, елітний плюралізм. Критична теорія еліт. Типологія політичних еліт. Сутність політичного лідерства. Теорії політичного лідерства. Типи лідерства. Особливості політичного лідерства в Україні.

Тема 11. Політична соціалізація

Поняття “соціальна структура суспільства”. Сутність соціальної структури суспільства. Функції соціальної структури суспільства. Поняття “політична соціалізація”. Сутність політичної соціалізації. Первинна соціалізація. Вторинна соціалізація. Політична культура і соціалізація.

Тема 12. Політичний аналіз та прогнозування

Соціологічні засади політичного аналізу. Методи та інструменти політичного прогнозування: соціологічний аспект. Типологія прогнозів за часовими параметрами: оперативний, короткостроковий, довгостроковий, віддалені. Вплив соціологічної інформації на прийняття політичного рішення. Пошукові інформативні прогнози.

4. ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Соціологія політичної системи і її інститути

1. Поняття, структура політичної системи.
2. Функції політичної системи.
3. Моделі функціонування політичної системи.
4. Типологія політичних систем.

Тема 2. Соціологія влади

1. Поняття "політична влада".
2. Види влади.
3. Сучасні концепції природи влади:
 - біологічна;
 - психологічна;
 - раціоналістична;
 - ірраціоналістична;
 - соціокультурна;
 - теологічна.
4. Мотиви підкорення та ресурси влади.
5. Принципи організації та функціонування політичної влади.

Тема 3. Соціологія держави

1. Поняття, ознаки, функції держави.
2. Основні концепції походження природи та суспільного призначення держави.
3. Форми сучасної держави:
 - форми державного правління;
 - форми державного устрою.
4. Соціальне середовище і механізм функціонування правової держави.
5. Принципи правової держави і громадянського суспільства.

Тема 4. Політика як соціальний феномен

1. Визначення політики як суспільного явища.
2. Етимологія поняття "політика".
3. Походження та значення політики.
4. Призначення політики.
5. Регулювання соціальних взаємодій. Функція соціального простору.

Тема 5. Соціологія політичних партій та політичних систем

1. Політичні партії: поняття, види, ознаки, типи, функції.
2. Основні тенденції розвитку політичних партій.
3. Види політичних систем.

4. Партійні об'єднання та політичні блоки.
5. Партійна система сучасної України: особливості становлення і тенденції розвитку.

Тема 6. Соціологія політичної поведінки

1. Сутність політичної поведінки. Основні підходи.
2. Види традиційної політичної участі.
3. Політична компетентність і політична активність.
4. Сутність та основні підходи електоральної поведінки.
5. Основні соціологічні теорії електоральної поведінки.

Тема 7. Соціологія політичної еліти та політичного лідерства

1. Генеза розвитку політичних еліт.
2. Типологія політичних еліт.
3. Сутність політичного лідерства.
4. Теорії політичного лідерства. Типи лідерства.
5. Особливості політичного лідерства в Україні.

Тема 8. Політичний аналіз та прогнозування

1. Соціологічні засади політичного аналізу.
2. Методи політичного прогнозування: соціальний аспект.
3. Інструменти політичного прогнозування: соціологічний аспект.
4. Типологія політичних прогнозів.
5. Пошукові та нормативні прогнози.

5.ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Теоретичні аспекти соціології політики

1. Теорії демократії у працях Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, Ж. Руссо.

Тема 2. Соціологія політичної системи та її інститути

1. Місце інституту президентства в політичній системі.

Тема 3. Соціологія влади

1. Теорія «зсуву» влади Е. Тоффлера.

Тема 4. Соціологія держави

1. Т. Гоббс та Дж. Локк: два погляди на договірний характер походження держави.

Тема 5. Соціологія соціальної системи, суспільства та суспільного порядку

1. Взаємозв'язок держави і громадянського суспільства.

Тема 6. Політика як соціальний феномен

1. Концепція “автономії політики”.

Тема 7. Соціологія нерівності і стратифікації

1. Соціальна стратифікація і політична стратифікація.

Тема 8. Соціологія політичних партій і політичних систем

1. Порівняльний аналіз партійних систем у розвинених і перехідних суспільствах.

Тема 9. Соціологія політичної поведінки

1. Особливості різних підходів до розуміння політичної поведінки.

Тема 10. Соціологія політичної еліти та політичного лідерства

1. Проаналізувати тенденції трансформації еліт.

Тема 11. Політична соціалізація

1. Політична культура і соціалізація.

Тема 12. Політичний аналіз та прогнозування

1. Провести порівняльний аналіз теорії класів К. Маркса і М. Вебера.

6. ПОЛІТИКА ДИСЦИПЛІНИ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів:

Рівень теоретичної підготовки студента визначається під час його усної відповіді на теоретичні питання на практичних заняттях і під час складання заліку та оцінюється за наступними критеріями:

- відповідність змісту;
- повнота та змістовність викладу;
- доказовість викладу;
- термінологічна коректність.

Студент може отримати **5 – 6 балів** («відмінно»), якщо його відповідь повністю відповідає змісту питання семінарського заняття, усі основні проблеми визначені чітко, розкриті повністю та ґрунтовно; студент демонструє високий рівень доказовості викладу матеріалу з питань, на які відповідає, та може викласти свою точку зору з проблеми, що обговорюється; студент досить вільно й коректно користується соціологічною термінологією. Самостійна робота виконана у повному обсязі.

Студент може отримати **4 бали** («добре»), якщо його відповідь в основному відповідає змісту питання семінарського заняття, не всі основні проблеми визначені чітко і не повно розкриті; студент викладає матеріал, в основному аргументуючи методичні положення, та відчуває труднощі у викладенні своєї точки зору щодо низки проблем; студент в основному

правильно користується соціологічною термінологією, невелика кількість помилок не перешкоджає розумінню змісту викладеного. Самостійна робота виконана з незначними неточностями.

Студент може отримати **2 – 3 бали** («задовільно»), якщо його відповідь лише частково відповідає змісту питання, основні проблеми визначені нечітко, розкриті лише частково і без належної глибини; студент викладає матеріал, майже не аргументуючи методичні положення, та не має своєї точки зору щодо більшості проблем; студент допускає значну кількість термінологічних помилок, що ускладнює розуміння змісту викладеного. Самостійна робота виконана фрагментарно, із значними зауваженнями.

Студент може отримати **1 бал** («незадовільно»), якщо його відповідь не відповідає змісту питання, основні проблеми не визначені і не розкриті; доказовість викладу матеріалу і самостійні міркування відсутні; студент майже не користується соціологічною термінологією. Самостійна робота не виконана, або виконана неправильно.

Рівень володіння професійно-методичними вміння визначається під час виконання студентом практичного завдання, при виконанні завдань самостійної роботи, під час складання екзамену та оцінюється за наступними критеріями:

- точність та повнота виконання практичного завдання;
- обґрунтованість аналізу конкретної теми з точки зору її відповідності принципам навчання, вимогам поетапного формування навичок і вмінь.

Студент має право:

- вільно висловлювати свої думки усно або письмово, аргументуючи їх знаннями і підготовленим соціологічним інструментарієм;
- вносити пропозиції щодо формування та реалізації власної освітньої траєкторії; активізації власної самостійної пізнавальної діяльності, форм і методів проведення аудиторних занять;
- відпрацьовувати пропущені заняття в установленому порядку;
- отримувати індивідуальні консультації у викладача.

Студент зобов'язаний:

- відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого розкладу, запізнення на заняття допускається тільки з поважних причин;
- брати активну участь у роботі під час аудиторних занять, дотримуватися правил етичної поведінки, поважати думки та права інших студентів і викладача;
- виконувати самостійну роботу, підготовка якої є обов'язковою умовою допуску до екзамену.
- набрати під час вивчення навчальної дисципліни мінімум 35 балів.

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Пропущені з поважної причини заняття дозволяється відпрацьовувати впродовж **двох тижнів** після

завершення дії поважної причини і при наявності документа-підстави (довідки, розпорядження про індивідуальних графік відвідування тощо).

Політика щодо академічної доброчесності. Студенти керуються нормами «Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти в національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка» (Наказ Ректора № 383 від 27.12.2019 р. зі змінами і доповненнями від 23.12.2020 р. (https://drive.google.com/file/d/1TggRAFOOn49g08VcMd_XsZHGyYNpm5LPs/view)). У процесі навчання та при підготовці самостійної роботи, виконанні індивідуальних завдань, забороняються плагіат, фабрикація та фальсифікація результатів, списування, хабарництво.

Політика щодо викладання. Викладання навчальної дисципліни відбувається на засадах студентоцентризму, антропоцентризму, гуманізму, поваги до соціокультурного плюралізму.

7. РОЗПОДІЛ БАЛІВ ЗА РЕЙТИНГОВОЮ СИСТЕМОЮ

Т.1	Т.2	Т.3	Т.4	Т.5	Т.6	Т.7	Т.8	КР	Екзам.	
8	8	8	8	8	8	8	8	11	25	100

Види контролю	кількість	бали	разом
Робота на практичному занятті	8	6	до 48
Самостійна робота	8	2	до 16
Підсумкова контрольна робота	1	11	до 11
Разом			до 75
Екзамен			до 25
Разом			до 100

8. ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінки ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
83-89	B	добре	зараховано
75-82	C	добре	зараховано
68-74	D	задовільно	зараховано
60-67	E	задовільно	зараховано
35-59	FX	незадовільно з можливістю	незадовільно з можливістю

		повторного складання	повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

9. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Соціологія політики як наука.
2. Предмет соціології політики.
3. Категорії соціології політики.
4. Функції і структура соціології політики.
5. Методи дослідження соціології політики.
6. Політика як соціальне явище.
7. Структура і функції політики.
8. Зміст політики та політичне життя.
9. Роль та особливості політики в сучасних умовах.
10. Сутність політичної системи.
11. Структура політичної системи.
12. Функції політичної системи.
13. Типи політичної системи.
14. Особливості політичної системи України.
15. Сутність влади.
16. Засоби і функції влади.
17. Концепції влади.
18. Ресурси політичної влади.
19. Політична влада.
20. Сутність і ознаки держави.
21. Функції держави.
22. Вищі органи сучасної держави.
23. Поділ державної влади.
24. Форми держави.
25. Визначення соціальної системи.
26. Поняття суспільного порядку.
27. Теорії соціальних систем.
28. Етимологія терміну "політика".
29. Призначення політики.
30. Соціальна нерівність.
31. Соціальна стратифікація.
32. Основні стратифікаційні теорії.
33. Сутність і функції політичних партій.

34. Типологія політичних партій.
35. Партійні системи, сутність, типи.
36. Становлення і розвиток багатопартійності в Україні.
37. Сутність політичної поведінки.
38. Основні види політичної поведінки.
39. Електоральна поведінка.
40. Види політичної активності.
41. Поняття політичної еліти (генеза).
42. Сучасні концепції політичних еліт.
43. Типологія політичної влади.
44. Шляхи формування політичних еліт.
45. Сутність політичного лідерства.
46. Функції політичного лідерства.
47. Механізми формування політичного лідерства.
48. Соціальна структура суспільства поняття, сутність.
49. Сутність політичної соціалізації.
50. Первинна соціалізація.
51. Вторинна соціалізація.
52. Політична культура і соціалізація.
53. Соціологічні засади політичного аналізу.
54. Методи політичного прогнозування.
55. Інструменти політичного прогнозування.
56. Типологія прогнозів.
57. Пошукові прогнози.
58. Нормативні прогнози.
59. Часові параметри політичних прогнозів.
60. Вплив соціологічної інформації на політичні рішення.

10. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Зміст і методичні матеріали до семінарського заняття, завдання для самостійної роботи студентів, завдання для поточного контролю знань (тести), перелік питань для підсумкового контролю знань (екзамен), конспект лекцій.

11. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

Барматова С.П. Політична соціологія: курс лекцій. Київ: Аналітичний центр вивчення суспільства, 2003. 252 с.

Влада і суспільство: діалог через громадські ради: монографія Шайгородський Ю.Ж., Андрійчук Т.С., Дідух А.Я. та ін.; за заг. ред. Шайгородського Ю.Ж. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2011. 148 с.

Головатий М. Ф. Соціологія політики: навчальний посібник. для студ. вищ. навч. закл. Київ: МАУП, 2003. 504 с.

Гончарук-Чолач Т.В., Джугла Н.В. Політична соціологія: навчальний посібник. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2018. 250 с.

Орос О.Б., Афанасьєв Д.М. Соціологія політики: методичні рекомендації. Ужгород: УжНУ, 2021. 24 с.

Основи політичної соціології: навчальний посібник для студентів соціогуманітарних спеціальностей / М.А.Безносів, Т.М.Дублікеш, А.Д.Литовченко та ін. Харків: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2015. 252 с.

Куценко О.Д. Соціологія політики / Пилипенко В.Є., Попова І.М. та ін. Спеціальні та галузеві соціології: навчальний посібник. 2-е вид.. Київ: Фоліант, 2007. С.52–87.

Лукашевич М., Туленков М. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: навч. посібник.- К.:МАУП, 2003- 464С.

Пилипенко В., Вишняк О., Куценко О. Спеціальні та галузеві соціології: навч. посібник.- К.:Каравела, 2003.-304С.

Соціологія політики. Енциклопедичний словник. Авт.-упоряд.: В.А.Полторак, О.В.Петров, А.В.Толстоухов. Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2009. 442 с.

Трансформація політичних інститутів України: проблеми теорії і практики / Авт. колектив: М.І.Михальченко (керівник) та ін. Київ: ІПіЕНД ім.І.Ф.Кураса НАН України, 2016. 440 с.

Додаткова:

Вебер М. Соціологія. Загально-історичні аналізи. Політика. — К.: Основи, 1998. - 534 с.

Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорія, методи. / О. І. Вишняк — К.: Ін-т соціології НАНУ, 2000. — 156 с.

Горовіц Д. Міжетничні конфлікти / Д. Горовіц; пер. з англ. — Харків: Каравела, 2004. — 683 с.

Громадянське суспільство: політичні та - проблеми розвитку: [монографія] / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін.; за ред. М. П. Требіна. — Харків: Право, 2013. — 536 с.

Ковалевський В. Формування політичної свідомості в Україні // Зб. наукових праць міжнародної студентської наукової конференції “Історія очима молодих дослідників”. Т. 2. — Донецьк, 1999 р. — С. 120-123.

Орлов О. В. Проблеми формування та розвитку управлінської еліти / О. В. Орлов // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — 2014. — № 2. — С. 75–79.

Рудакевич О. М. Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження / О. М. Рудакевич. — Тернопіль : ТНЕУ, 2013. — 354 с.